

REKOMENDACJA WS. ZMIAN W PRZEPISACH DOTYCZĄCYCH WYKORZYSTANIA W PROCESIE KSZTAŁCENIA AKADEMICKIEGO METODI TECHNIK KSZTAŁCENIA NA ODLEGŁOŚĆ

sporządzona na zlecenie
Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych

CENTRUM ANALIZ
LEGISLACYJNYCH
I GOSPODARCZYCH

Warszawa, 22.06.2020 r.

Rekomendacja opracowana na zlecenie:

Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych

Raławicka 142 / 57, 02-117 Warszawa
www.calg.pl, kontakt@calg.pl

Autorzy:

Prof. dr hab. Marek Michalski; m.michalski@uksw.edu.pl
dr hab. Artur Kotowski, prof. UKSW; a.kotowski@uksw.edu.pl
dr Aleksandra Syryt; a.syryt@uksw.edu.pl

Wydział Prawa i Administracji,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

*Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego
ze środków Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018 - 2030*

Przedmiot rekomendacji

Niniejsza rekomendacja powstała na zlecenie Centrum Analiz Legislacyjnych i Gospodarczych w Warszawie (dalej: Centrum Analiz), które wystąpiło do Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie z wnioskiem o opracowanie takiego dokumentu w przedmiocie proponowanych zmian w przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 85, ze zm.) oraz aktach wykonawczych w zakresie prowadzenia zajęć na studiach z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Decyzją właściwego Prorektora Uniwersytetu rekomendację – z wniosku Centrum Analiz – przygotował zespół nauczycieli akademickich Wydziału Prawa i Administracji UKSW posiadających wiedzę i doświadczenie w prowadzeniu omawianej specyfiki kształcenia w składzie: Prof. dr hab. Marek Michalski, Dziekan Wydziału, Katedra Prawa Gospodarczego, dr hab. Artur Kotowski, prof. UKSW, Katedra Teorii i Filozofii Prawa, dr Aleksandra Syryt, Zastępca Dyrektora Instytutu Nauk Prawnych WPiA UKSW, Katedra Prawa Konstytucyjnego.

Należy zaznaczyć, że niniejsza rekomendacja nie ma charakteru pełnoprawnej opinii a jedynie wskazania proponowanych kierunków ewentualnych zmian w ramach przedmiotu regulacji szeroko pojętego Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce, ograniczonego do specyfiki kształcenia na odległość. Z istoty rzeczy opinia takiego typu wymagałaby ze strony zespołu przygotowania konkretnych projektów zmian albo oceny już uprzednio opracowanych w zakresie ich zasadności, celowości i efektywnego umożliwienia przyswajania zakładanych celów i efektów kształcenia.

Zgodnie z przedmiotem wniosku Centrum Analiz zespół wskazanych powyżej ekspertów miał za zadanie przygotowanie ogólnych wytycznych (rekomendacji) we wskazanym zakresie, mając na uwadze doświadczenie

jego członków oraz specyfikę kształcenia akademickiego, w tym znajomość obowiązujących przepisów prawa w przedmiocie kształcenia akademickiego z wykorzystaniem metod i technik prowadzenia zajęć na odległość. Można jedynie dodać, że pełnoprawna opinia właściwa jest formule ewaluacji ewentualnych aktów nowelizujących przepisy prawa właściwe wskazanemu przedmiotowi regulacji lub inne dokumenty o charakterze wytycznych lub rekomendacji formułowanych przez MNiSW.

Rekomendację podzielono na dwie części merytoryczne (niezależnie od niniejszego wprowadzenia) oraz syntetyczne podsumowanie:

- I. uwagi wprowadzające w zakresie bieżących regulacji dotyczących kształcenia na odległość oraz obserwowanych trudności i wyzwań wynikłych z prowadzenia zajęć na studiach z wykorzystaniem technik i metod kształcenia na odległość w stanie epidemii SARS – Cov -2;
- II. proponowane kierunki zmian w przepisach dotyczących szkolnictwa wyższego poprzez poszerzenie formuły kształcenia na odległość;
- III. podsumowanie.

I. Uwagi wprowadzające w zakresie bieżących regulacji dotyczących kształcenia na odległość oraz obserwowanych trudności i wyzwań wynikłych z prowadzenia zajęć na studiach z wykorzystaniem technik i metod kształcenia na odległość w stanie epidemii SARS – Cov -2.

Kształcenie na odległość na poziomie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2020 r. poz. 85, ze zm.) regulowane jest w art. 67 ust 4, który stanowi że:

jeżeli pozwala na to specyfika kształcenia na studiach na określonym kierunku, część efektów uczenia się objętych programem studiów może być uzyskana w ramach zajęć prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość przy wykorzystaniu infrastruktury i oprogramowania zapewniających synchroniczną i asynchroniczną interakcję między studentami i osobami prowadzącymi zajęcia.

Powołany przepis posługuje się generalną klauzulą odsyłającą w postaci „specyfiki kształcenia na studiach na określonym kierunku”, o czym świadczy brak jakichkolwiek wskazówek albo precyzyjnych wytycznych normatywnych w przedmiocie wypełnienia przez prawodawcę treści normatywnej tego wyrażenia. Tym samym ocena czy specyfika kierunku studiów umożliwi prowadzenie studiów z wykorzystaniem metod i technik kształcenia z wykorzystaniem infrastruktury informatycznej pozostawiona została podmiotom szkolnictwa wyższego prowadzącym taką działalność (określonym w art. 7 ust 1 ustawy), z istoty rzeczy przede wszystkim uczelniom. Oczywiście, ocena taka nie jest dowolna, ale musi być podjęta w warunkach oceny swobodnej, uwzględniającej kryterium normatywnego „specyfiki na określonym kierunku”, dyrektyw podmiotów kompetentnych do oceny jakości kształcenia (Polska Komisja Akredytacyjna). Zakładane efekty uczenia nie muszą uwzględniać specyfiki kształcenia na odległość prowadzonego z wykorzystaniem technik informatycznych, a powinny, o czym będzie jeszcze mowa.

W dalszej kolejności należy zwrócić uwagę, że ustawodawca zezwolił na realizację efektów uczenia przewidzianych dla danego kierunku studiów w części, a nie w całości. Wymiar ten określony został w akcie wykonawczym (rozporządzeniu MNiSW z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów, Dz.U. poz. 1861, ze zm.). Zgodnie z §13 tego aktu prawnego liczba punktów ECTS, jaka może być uzyskana w ramach kształcenia z wykorzystaniem

metod i technik kształcenia na odległość, nie może być większa niż 50% liczby punktów ECTS koniecznych do ukończenia studiów na danym poziomie. Będzie jeszcze o tym mowa, ale limit ten powinien być określony w ustawie, choćby z uwagi na generalno-abstrakcyjny, a nie wykonawczy charakter tej regulacji. Przepis art. 67 ust. 4 ustawy – interpretowany ściśle – nie zawiera też delegacji do określenia przez Ministra takiego limitu a dodać należy, że art. 164 poprzedniej ustawy (prawo o szkolnictwie wyższym, ustawa z dnia 27 lipca 2005 r., Dz.U. z 2017 r. Nr 2183, ze zm.) zawierał jedynie ogólną dyspozycję, że zajęcia dydaktyczne na studiach mogą być prowadzone także z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, zaś w art. 164 ust. 4 odsyłał do rozporządzenia z dnia 25 września 2007 r., Dz.U. Nr 188, poz. 1347, w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Już na tym etapie warto rozważyć sens wydzielenia problematyki kształcenia na odległość regulowanego odrębnym aktem wykonawczym. W każdym razie w pierwotnym akcie wykonawczym limit realizacji punktów ECTS z wykorzystaniem metod kształcenia na odległość przy użyciu infrastruktury informatycznej określony został na 60%, ale obliczany według ogólnej liczby godzin zajęć dydaktycznych określonych w programach kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia (§5 ust. 1 rozporządzenia).

Przepis art. 67 ust 4 obowiązującej ustawy zawiera jeszcze jedną istotną, a nie zawsze dostrzeganą treść normatywną. Chodzi o powiązanie kształcenia na odległość w rozumieniu tego przepisu z wykorzystaniem infrastruktury informatycznej zapewniającej synchroniczny i asynchroniczny kontakt wykładowcy ze studentem. Kontakt synchroniczny obejmuje komunikację w czasie rzeczywistym, kontakt asynchroniczny dotyczy dostarczania studentowi materiałów dydaktycznych bez zachowania jedności czasu (i miejsca) w procesie dydaktycznym. Pomijany jest jednak aspekt powiązania tych dwóch form prowadzenia dydaktyki, które nie zawsze muszą być realizowane łącznie. O ile wykorzystywanie infrastruktury informatycznej może występować także

w ramach nauczania tradycyjnego, także oprogramowania tradycyjnie wiążanego z nauczaniem zdalnym, o tyle w rozumieniu tego przepisu chodzi o objęcie nauczania bez zachowania zasady bezpośredniości tylko takich form dydaktycznych, które realizowane są przy wykorzystaniu infrastruktury informatycznej zapewniającej kontakt synchroniczny i asynchroniczny. Spójnik koniunkcji świadczy, że ustawodawca obliguje do wykorzystywania obu takich form dydaktyki. Tak sprecyzowane wymogi należy odczytać jako zwrócenie uwagi na konieczność respektowania zasady jakości kształcenia. W świetle tego przepisu do zajęć, które nie powinny być zaliczane jako przeprowadzane w trybie art. 67 ust. 4 ustawy są takie, w których wykładowca:

- poprzestaje na fizycznym dostarczeniu materiałów dydaktycznych w drodze kontaktu bezpośredniego, a następnie nie wykorzystuje infrastruktury zapewniającej synchroniczny i asynchroniczny kontakt ze studentem;
- jak również – wykorzystuje infrastrukturę informatyczną, ale w ramach kształcenia z zachowaniem zasady bezpośredniości. Tym samym zajęciami w trybie kształcenia zdalnego (distance-learning) nie jest wykorzystywane lokalnej infrastruktury informatycznej, bowiem jest to sprzeczne z ratio tej instytucji. Nie wyłącza to oczywiście sensu i możliwości prowadzenia zajęć w takim trybie (np. w laboratoriach komputerowych), ale chodzi o nieklasyfikowanie takich zajęć jako wyczerpujących formułę kształcenia zdalnego, choćby odbywały się one w siedzibie uczelni, ale bez zachowania zasady bezpośredniego kontaktu wykładowcy ze studentem;
- trzeci wymóg dotyczy prowadzenia zajęć w formule kształcenia na odległość z wykorzystaniem technik informatycznych zarówno w formie kontaktu synchronicznego jak i asynchronicznego. Proporcji tych

ustawodawca nie wskazał, także w akcie wykonawczym (do czego nawiążemy), ale należy odnotować, że w świetle przepisu art. 67 ust. 4 ustawy chodzi o wzajemną koherencję tych dwóch form kształcenia a przede wszystkim niepoprzestawanie w ramach nauczania „zdalnego” jedynie na formule kontaktu synchronicznego. Wniosek ten wzmacnia użyta przez prawodawcę nazwa „interakcji” w formule synchronicznej i asynchronicznej – chodzi więc o zachowanie ciągłego i interaktywnego kontaktu wykładowca-student. Nic nie stoi na przeszkodzie, by znaczna część, a może i większość, materiału dydaktycznego prezentowana była w formie asynchronicznej, ale o zachowanie dostępności wykładowcy w trybie bezpośredniego kontaktu realizowanego zdalnie. Formy zajęć to zatem webinaria (wykłady on-line), dyżury zapewniające komunikację w czasie rzeczywistym – zdalną itp.

Rozporządzenie w sprawie studiów zawiera także szereg dodatkowych kryteriów, które muszą być spełnione przed uruchomieniem na kierunku zajęć w trybie art. 67 ust. 4 ustawy.

W §12 rozporządzenia wymieniono konieczność łącznego spełnienia następujących wymogów w razie realizacji zajęć z wykorzystaniem metod kształcenia na odległość:

1. nauczyciele akademicy i inne osoby prowadzące zajęcia są przygotowani do ich realizacji z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, a realizacja zajęć jest na bieżąco kontrolowana przez uczelnię – co oznacza, że nauczyciele akademicy prowadzący tego typu zajęcia legitymują się stosownymi kompetencjami do prowadzenia zajęć w tym trybie. Rzecz dotyczy zarówno predyspozycji do wykorzystywania infrastruktury informatycznej, jak również dysponowania podstawową wiedzą pedagogiczną w zakresie prowadzenia zajęć w innej for-

„Należy odnotować, że w świetle przepisu art. 67 ust. 4 ustawy chodzi o wzajemną koherencję tych dwóch form kształcenia, a przede wszystkim niepoprzestawanie w ramach nauczania „zdalnego” jedynie na formule kontaktu synchronicznego. Wniosek ten wzmacnia użyta przez prawodawcę nazwa „interakcji” w formule synchronicznej i asynchronicznej – chodzi więc o zachowanie ciągłego i interaktywnego kontaktu wykładowca student.”

mule niż zajęć bezpośrednich. Wprowadzie kryteria te nie zostały przez ustawodawcę wymienione wprost, należy przyjąć, że dyrektywa jakości kształcenia nakazuje władzom uczelni przynajmniej podjęcie wysiłku w celu doboru kadry dydaktycznej, która jest przygotowana do prowadzenia zajęć w trybie nauczania zdalnego;

2. dostęp do infrastruktury informatycznej i oprogramowania umożliwi synchroniczną i asynchroniczną interakcję między studentami a nauczycielami akademickimi i innymi osobami prowadzącymi zajęcia – wymóg ten można rozumieć w dwójnasób: ściśle albo szeroko. Z pewnością z istoty prowadzenia zajęć w trybie art. 67 ust. 4 ustawy wynika konieczność dysponowania przez wykładowcę i studenta stosowną infrastrukturą informatyczną. Warto wskazać, że obejmuje ona:

- infrastrukturę sprzętową (hardware) – zatem sprzęt spełniający wymogi techniczne do uruchamiania aplikacji koniecznych do prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Wśród tych wymogów należy zwrócić uwagę na urządzenia peryferyjne, zapewniające niezakłóconą i o choćby podstawowej funkcjonalności komunikację audio-video;
- infrastrukturę programistyczną (software) – czyli aplikacje oraz w razie konieczności (na wybranych kierunkach studiów) oprogramowanie towarzyszące, które umożliwia realizację zakładanych celów i efektów uczenia w trybie kształcenia na odległość. Przez oprogramowanie towarzyszące należy rozumieć dodatkowe komponenty w postaci aplikacji, które wprawdzie nie służą prowadzeniu zajęć w trybie synchronicznym (w ramach komunikacji w czasie rzeczywistym), ale służą realizacji zajęć w trybie asynchronicznym albo wykonywaniu zadań zleconych w ramach zajęć (wśród oprogramowania tego typu można wymienić aplikacje o charakterze podstawowym, jak: edytory tekstu, arkusze kalkulacyjne, oprogramowanie do odtwarzania materiałów audio-video – np. nagranych i udostępnionych wykładów, co istotne – aktualne przeglądarki internetowe z kompletem aplikacji dodatkowych, ale także oprogramowanie specjalistyczne, konieczne na wyspecjalizowanych kierunkach studiów, jak: edytory do rysunku technicznego, narzędzia programistyczne, zaawansowane bazy danych, oprogramowanie do analiz statystycznych itp.).

Wydaje się, że z jednej strony, w związku z dynamicznym rozwojem technik informatycznych oraz upowszechnianiem się posiadania sprzętu tego rodzaju uczelnie mogą oczekiwać i – co najważniejsze – wymagać od studentów dysponowaniem sprzętem informatycznym o podstawowej funkcjonalności. Z drugiej strony, należy zwracać uwagę na czynniki prowadzące do tzw. wykluczenia cyfrowego i w takich przypadkach konieczne jest stworzenie procedur umożliwiających realizację i przyswajanie treści dydaktycznych przez studentów (i ewentualnie wykładowców) nieposiadających infrastruktury informatycznej o pełnej funkcjonalności, ocenianej w oparciu o indywidualne potrzeby prowadzenia zajęć w trybie kształcenia na odległość.

Jeszcze innym zagadnieniem jest dysponowanie infrastrukturą informatyczną zapewniającą odpowiedni transfer danych dla rodzaju prowadzonych zajęć w formule kształcenia na odległość. Kwestia ta wymaga analizy przez uczelnię i stworzenia warunków, by w razie konieczności zarówno studenci jak i wykładowcy mieli możliwość skorzystania z szerokopasmowego dostępu do internetu, jeżeli nie dysponują oni połączeniem we własnym zakresie, o odpowiednio dużej przepustowości danych;

3. zapewniono materiały dydaktyczne opracowane w formie elektronicznej – wymóg ten należy rozumieć szeroko jako dostarczenie przez wykładowcę studentom wszelkich materiałów „opracowanych” w formie cyfrowej. Wymóg ten z oczywistych względów ma przeciwdziałać sytuacji niezapewniania studentom żadnych materiałów dydaktycznych, których istnienie jest szczególnie istotne w ramach kształcenia bez zachowania zasady bezpośredniego kontaktu w procesie dydaktycznym. Opracowanym materiałem w formie elektronicznej będą jednakże zarówno materiały dostarczane w formie kontaktu asynchronicznego (co mogłaby sugerować literalna wykładnia tego wyrażenia), jak też – co bardzo istotne – w formie kontaktu synchronicznego. Interpretacja przeciwna prowadziłaby do tzw. absurdalnego efektu wykładni językowej, gdyby przyjąć że wykład/zajęcia prowadzone w formie kontaktu synchronicznego – nawet bez dostarczenia dodatkowych materiałów dydaktycznych do samodzielnego opracowania nie wyczerpuje omawianego wymogu. Taka interpretacja sprzyjałaby także negatywnym z prakseologicznego punktu widzenia praktykom zastępowania kontaktu synchronicznego asynchronicznym a – jak

już wskazano – ustawodawca w treści art. 67 ust. 4 ustawy wskazał na preferowanie mieszanej formuły realizacji zajęć w trybie kształcenia na odległość. Z pewnością wymóg dostarczania opracowanych materiałów dydaktycznych spełnia w ograniczonym stopniu jedynie dostarczanie materiałów źródłowych bez jakiegokolwiek ich „opracowania”, przez co należy rozumieć polecenie studentom dokonania analizy tekstu, udzielenia odpowiedzi na pytania, omówienia materiału itp. Wskazany wymóg dotyczy zatem – ogólnie rzecz biorąc – konieczności dostarczania materiałów dydaktycznych tak w formule kontaktu synchronicznego jak i asynchronicznego, który został w określony sposób przez wykładowcę przetworzony celem przyswojenia przez studenta celów i efektów uczenia. Przy czym nie chodzi tu o efekty jedynie w zakresie wiedzy, ale także o umiejętności i kompetencje społeczne, czego mogą dotyczyć zadania zlecane studentom, samodzielne poszukiwanie materiałów przez studenta, następnie weryfikowane przez wykładowcę itp.;

4. studenci mają możliwość osobistych konsultacji z nauczycielami akademickimi i innymi osobami prowadzącymi zajęcia w siedzibie uczelni lub w jej filii – wymóg dotyczy dostępności wykładowcy, ale nie chodzi tu o zapewnienie jedynie dyżurów „on-line”, ale równoległy, pomocniczy kontakt studenta z wykładowcą w ramach bezpośredniego kontaktu w uczelni lub filii. W razie wystąpienia okoliczności nadzwyczajnych (jak np. stan epidemii), za spełnienie tego wymogu należy uznać gotowość wykładowcy do przeprowadzania konsultacji w formie kontaktu synchronicznego za pomocą środków komunikacji na odległość, realizowaną w ustalonych godzinach dyżurów lub po indywidualnym umówieniu terminu z zainteresowanym studentem;
5. weryfikacja osiągnięcia przez studentów efektów uczenia się odbywa się przez bieżącą kontrolę postępów w nauce – wymóg ten jest istotny dla zachowania ciągłości procesu kształcenia w ramach nauczania za pomocą technik kształcenia na odległość. Wyrażenie: „bieżąca kontrola postępów w nauce” jest tzw. zwrotem niedookreślonym (o znacznym cieniu semantycznym), który pozwala na szeroką interpretację, ale w odróżnieniu od klauzuli generalnej – choć winien być rozumiany jednolicie. Kontrola, o której mowa w tym wyrażeniu, dotyczy zatem wszelkiego nadzoru wykładowcy nad realizowanym procesem kształcenia a jej rozumienie nie powinno

być ograniczane jedynie do formalnej weryfikacji realizacji materiału dydaktycznego poprzez kolokwia odbywane przez studentów na platformach dydaktycznych (np. Moodle), ale pojmowane jako weryfikacja w różny sposób przez wykładowcę bieżącego postępu studenta w przedmiocie przyswajania treści kształcenia;

6. studenci odbyli szkolenia przygotowujące do udziału w tych zajęciach – wymóg, którego zasadność można współcześnie podać w wątpliwość (por. pkt II). Rozumiejąc intencję ustawodawcy, że specyfika nauczania w formule kształcenia na odległość wymaga przeszkolenia studenta w zakresie techniki przyswajania wiedzy w takim trybie, wydaje się, że wymóg ten nie musi być obligatoryjny w sytuacji gdy w procesie scholaryzacji funkcjonuje już młodzież urodzona i zdobywająca wykształcenie w tzw. gospodarce cyfrowej opartej na wiedzy. Wymóg ten można zatem ograniczyć do zapewnienia studentom realizowanych w formie kontaktu asynchronicznego szkoleń co do obsługi specyficznych aplikacji (platform) używanych w uczelni do nauczania w trybie art. 67 ust. 4 ustawy, ewentualnie poszerzonego o wskazania dotyczące jeszcze większej niż w ramach nauczania bezpośredniego konieczności zachowania ciągłości kształcenia oraz regularnego zdobywania wiedzy. Warto też wskazać, że szkoleń w zakresie specyfiki ograniczeń w kontakcie bezpośrednim z uwagi na formułę kształcenia nie przechodzą studenci studiów niestacjonarnych.

Dla porządku należy dodać, że stosownie do § 12 ust. 2 rozporządzenia w sprawie studiów w ramach zajęć dotyczących tzw. umiejętności praktycznych ustawodawca zezwolił na pomocnicze wykorzystanie metod i technik kształcenia na odległość. Przez zajęcia, o których mowa w tym przepisie należy rozumieć te, których zakładane cele i efekty uczenia dotyczą wiedzy, umiejętności lub kompetencji społecznych nauczanych nie w oparciu o wiedzę teoretyczną, ale taką, która musi być przekazywana w formie kontaktu bezpośredniego z weryfikacją przez wykładowcę osiągania przez studenta zakładanych efektów z zachowaniem jedności czasu i miejsca. Wypada jednak uznać, że na niektórych kierunkach studiów możliwe jest prowadzenie zajęć w formule kształcenia na odległość także w ramach zajęć praktycznych, gdy ich realizacja nie wymaga bezpośredniego kontaktu wykładowcy ze studentem, a kwestia istotna dotyczy samego procesu weryfikacji zakładanych celów i efektów uczenia. Wypada też dodać, że współczesne opro-

gramowanie wykorzystywane do kształcenia w trybie zdalnym zawiera często funkcjonalność umożliwiającą prowadzenie zajęć praktycznych na wybranych kierunkach studiów. Dotyczy to przede wszystkim kierunków, w których umiejętności praktyczne nauczone są przy użyciu technik informatycznych, a utrwalenie pracy studenta odbywa się za pomocą środków informatycznych (np. tworzenie projektów, sporządzanie prac pisemnych itp.). W takich sytuacjach, przy użyciu funkcjonalności jak np. udostępnianie z aktywną kontrolą pulpitu zdalnego, możliwe jest prowadzenie zajęć praktycznych na takich kierunkach studiów w formie kontaktu synchronicznego, ale bez zachowania jedności miejsca kształcenia. Zatem współczesne możliwości kształcenia zdalnego stają się coraz szersze i są możliwe do zastosowania na większej ilości kierunków studiów, także w ramach zajęć o tzw. umiejętnościach praktycznych.

Podsumowując, przedmiot regulacji dotyczących tzw. kształcenia na odległość dotyczy przede wszystkim aspektu jakości kształcenia nauczania tego rodzaju. Wypada zauważyć, że w świetle całego systemu prawa o szkolnictwie wyższym dydaktyka realizowana za pomocą metod i technik kształcenia na odległość jawi się jako potraktowana przez ustawodawcę pomocniczo. Tymczasem należy ocenić, że także po zakończeniu stanu zagrożenia epidemicznego rola dydaktyki akademickiej realizowanej z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość będzie rosła z uwagi na przemiany cywilizacyjne i dalszy rozwój gospodarki w sferze cyfrowej, oczekiwania studentów, którzy funkcjonują już w rzeczywistości społeczeństwa informacyjnego, a także utrwalenia i popularyzacji omawianego rodzaju kształcenia w społeczności akademickiej.

Podsumowując, przedmiot regulacji dotyczących tzw. kształcenia na odległość dotyczy przede wszystkim aspektu jakości kształcenia nauczania tego rodzaju. Wypada zauważyć, że w świetle całego systemu prawa o szkolnictwie wyższym dydaktyka realizowana za pomocą metod i technik kształcenia na odległość jawi się jako potraktowana przez ustawodawcę pomocniczo. Tymczasem należy ocenić, że także po zakończeniu stanu zagrożenia epidemicznego rola dydaktyki akademickiej realizowanej z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość będzie rosła.

II. Proponowane kierunki zmian w przepisach dotyczących szkolnictwa wyższego poprzez poszerzenie formuły kształcenia na odległość.

Jak zaznaczono we wstępie niniejszej rekomendacji, nie ma ona charakteru opinii prawnej, ale dotyczy zasygnalizowania możliwych zmian w przepisach dotyczących kształcenia na odległość na podstawie dwóch podstawowych założeń:

1. przyjęcia kierunku zmian polegającym na poszerzeniu zakresu dopuszczalności prowadzenia zajęć z wykorzystaniem technik i metod kształcenia na odległość, rozumianych jako wykorzystanie technik informatycznych stosowanych w procesie dydaktycznym odbywanym w formule asynchronicznej i synchronicznej, ale bez zachowania wymogu bezpośredniego kontaktu, w tym zajęć odbywanych poza siedzibą uczelni albo jej filii;
2. uwzględnienia doświadczeń w kształceniu na odległość Wydziału Prawa i Administracji UKSW, nabytych w toku semestru letniego 2019/2020. To założenie jest o tyle istotne, że zdaniem zespołu sporządzającego niniejszą rekomendację podjęcie stosownej interwencji prawodawczej w kierunku zmiany lub poszerzenia obowiązujących przepisów dotyczących kształcenia na odległość powinno uwzględniać doświadczenia praktyki akademickiej, które po raz pierwszy na pełną skalę procesu dydaktycznego w formule e-learningu nabyte zostały wskutek konieczności realizacji zajęć stosownie do rozporządzenia MNiSW z dnia 11 marca 2020 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (Dz.U. 2020 poz. 405), w którym wprowadzono możliwość prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość niezależnie od tego, czy zostało to przewidziane w programie danego kształcenia najpierw do 25 marca co zostało następnie przedłużone kilkakrotnie nowelizowanym rozporządzeniem MNiSW z dnia 23 marca 2020 r. (Dz.U. poz. 511, ze zm.) i ostatecznie do 30 września 2020 r. rozporządzeniem MNiSW z dnia 21 maja 2020 r. (Dz.U. poz. 911).

Uwzględniwszy powyższe należy zwrócić uwagę na dwie kwestie podstawowe, dotyczące przepisów w zakresie wykorzystania w procesie dydaktycznym metod i technik kształcenia na odległość:

1. regulacji dotyczących uwzględnienia w zakładanych celach i efektach uczenia metod kształcenia na odległość oraz spektrum zagadnień dotyczących planowania dydaktyki akademickiej z uwzględnieniem specyfiki kształcenia na odległość;
2. właściwe regulacje dotyczące specyfiki realizacji procesu kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość.

Ad. 1. Wypada uznać, że niezależnie od długości czasu obowiązywania nadzwyczajnych regulacji prawnych dotyczących specyfiki dydaktyki akademickiej w okresie pandemii SARS – Cov -2 wykorzystanie metod i technik kształcenia na odległość trwale zapisze się w środowisku szkolnictwa wyższego. Jest to wynikiem sygnalizowanych już przemian społecznych i gospodarczych oraz rozwoju technik informatycznych; zarówno sprzętu jak i oprogramowania pozwalającego na efektywną realizację zakładanych celów i efektów kształcenia.

Wychodząc z powyższego założenia pierwszym postulatem jest uwzględnienie już na etapie projektowania procesu kształcenia osiągania celów i efektów uczenia przez metody i techniki dydaktyki na odległość. Radykalizacja takiego postulatu może prowadzić nawet do poszerzenia kategorii zakładanych celów i efektów uczenia z dotychczasowych, tj. triady: wiedza – umiejętności – kompetencje społeczne o kształcenie z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych, w tym kształcenie na odległość. Na pewno zaś rozwój kształcenia na odległość powinien doprowadzić do weryfikacji zakładanych w programach studiów efektów uczenia (choć raczej w ramach triady – wiedza-umiejętności-kompetencje społeczne) i dobrania takich metod kształcenia i sposobów weryfikacji efektów uczenia, które uwzględnią kształcenie na odległość przy jednoczesnym zapewnieniu jakości kształcenia. Może to spowodować takie działania, które kompetencje cyfrowe włączą do efektów uczenia w zakresie umiejętności lub kompetencji społecznych.

Kwestia nazwy jest na obecnym etapie rozważań drugorzędna. Chodzi wszakże o zwrócenie uwagi na konieczność uwzględnienia w efektach uczenia dynamicznego rozwoju technik informatycznych oraz stale pogłębiającego się procesu polegającego na przenoszeniu kolej-

nych aktywności społeczno-gospodarczych do realiów cyfrowych. Analizując dotychczasowe efekty uczenia wypada uznać, że uwzględniają one omawiane kwestie w stopniu ograniczonym – przede wszystkim na tych z kierunków studiów, które bezpośrednio nie są związane z tzw. naukami stosowanymi, w których z istoty rzeczy dydaktyka akademicka sprowadza się do wykonywania zadań za pomocą technik informatycznych.

Wypada zauważyć, że szersze uwzględnienie w ramach zakładanych celów i efektów uczenia problematyki dydaktyki z wykorzystaniem metod i technik nauczania na odległość z jednej strony podniosłoby rangę omawianej formuły kształcenia, z drugiej skutkowałoby petryfikacją formuły kształcenia na odległość jako już stałego elementu dydaktyki akademickiej. To ostatnie wydaje się mieć szczególne znaczenie na kierunkach tradycyjnie niezwiązanych z technikami informatycznymi.

Ad. 2. Kierunki modyfikacji obowiązujących regulacji dotyczących kształcenia na odległość mogą przybierać – z istoty rzeczy – różne konfiguracje. Podniesienie rangi dydaktyki z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość oraz przeciwdziałanie znacznemu rozczłonkowaniu syntaktycznemu regulacji dotyczących tego przedmiotu regulacji (co jak już sygnalizowano wynika z uszczegółowienia art. 67 ust. 4 ustawy w rozdziale 5 rozporządzenia ws. studiów) mogłoby przeciwdziałać przeniesieniu najistotniejszych regulacji dotyczących kształcenia na odległość do wyodrębnionego i dodanego art. 67a ustawy. W tej jednostce redakcyjnej wypada postulować:

1. przeniesienie dotychczasowej treści art. 67 ust. 4 ustawy z ewentualną modyfikacją polegającą na rezygnacji z warunku wykluczającego: „jeżeli pozwala na to specyfika kształcenia na studiach na określonym kierunku” poprzez zastąpienie jej wyrażeniem wskazującym na stałe prowadzenie zajęć w formule, o której mowa w tym przepisie, a fakultatywność e-learningu dotyczyłaby zachowania wymogu „specyfiki danego kierunku”. Takie rozłożenie akcentów prowadzi do zmiany celu regulacji. Obecnie, treść art. 67 ust. 4 ustawy wskazuje jednoznacznie na subsydiarność i fakultatywność kształcenia na odległość. Proponowana zmiana wprowadzałaby subsydiarność i fakultatywność kształcenia na odległość jedynie na kierunkach, w których nie mogą być one prowadzone w szerszym zakresie z uwagi na „specyfikę kształcenia na studiach na określonym kierunku”.

2. Inne ujęcie proporcji kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Proponowane proporcje mogłyby dotyczyć wprowadzenia:

- a. ogólnej zasady prowadzenia zajęć z wykorzystaniem technik kształcenia na odległość w wymiarze nie mniejszej niż 10% albo 20% liczby punktów ECTS koniecznych do ukończenia studiów na danym poziomie;
- b. pozostawienie maksymalnego wymiaru liczby punktów ECTS jaka może być uzyskana w ramach kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość do 50% ich liczby, koniecznych do ukończenia studiów na danym poziomie;
- c. umieszczenie w/w zapisów na poziomie ustawy, a nie w akcie wykonawczym.

Podstawową zaletą proponowanego kierunku zmian jest upowszechnienie kształcenia nie tylko przy wykorzystaniu nowoczesnych technik informatycznych, ale obowiązek prowadzenia zajęć w minimalnym wymiarze, określonym przez ustawodawcę. Rzecz jasna nic nie stoi na przeszkodzie, by z tego obowiązku wyłączyć określone kierunki studiów. Wprowadzenie minimalnego progu prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość służyłoby także efektywności procesu dydaktycznego w aspekcie jego przystosowania do współczesnego rynku pracy. Absolwent uczelni powinien być w minimalnym aspekcie przystosowany do realizacji wielorakich zadań z wykorzystaniem sprzętu i oprogramowania umożliwiającego ich realizację bez zachowania zasady bezpośredniego kontaktu.

Maksymalny wymiar liczby punktów ECTS jaka może być uzyskana w ramach kształcenia w formule e-learningu nie uległaby zmianie.

Istotnym elementem dotyczącym odpowiedzi na postulat jakości kształcenia byłoby normatywne określenie proporcji między kontaktem synchronicznym i asynchronicznym w ramach prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Jak już sygnalizowano obecna regulacja pozostawia w zasadzie uznaniu wykładowcy określenie proporcji między zajęciami prowadzonymi w formie e-learningu w ramach kontaktu synchronicznego i asynchronicznego. W skrajnych przypadkach może to prowadzić do drastycznego ograniczenia tzw. godzin kontaktowych (kontakty wykładowca-student z

zachowaniem jedności czasu, ale nie miejsca, mając na względzie specyfikę kształcenia na odległość). Proponuje się zatem wprowadzenie minimalnego progu (ustalonego przez ustawodawcę) zajęć prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość przy wykorzystaniu infrastruktury i oprogramowania zapewniających synchroniczną interakcję między studentami i osobami prowadzącymi zajęcia. Przykładowo: minimum 20% godzin z przedmiotu realizowanego w ramach kształcenia na odległość musi być zrealizowanych w ramach kontaktu synchronicznego.

3. Kolejny kierunek modyfikacji obowiązujących regulacji normatywnych dotyczy pewnej korekty wymogów z rozdziału 5 rozporządzenia ws. studiów. Jak już sygnalizowano określone zmiany można postulować w katalogu warunków do prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, określonych w §12 ust. 1 rozporządzenia ws. studiów (przypomnijmy, że mają one charakter obligatoryjny oraz muszą być spełnione łącznie). Na podstawie doświadczeń uzyskanych w prowadzeniu zajęć w trybie kształcenia na odległość w semestrze letnim roku akademickiego 2019/2020 oraz rozważań przedstawionych powyżej wypada zwrócić uwagę na kwestie następujące:

a. § 12 ust. 1 pkt 2 - dostęp do infrastruktury informatycznej i oprogramowania umożliwi synchroniczną i asynchroniczną interakcję między studentami a nauczycielami akademickimi i innymi osobami prowadzącymi zajęcia – wydaje się konieczne bardziej szczegółowe określenie wymogów, o których mowa w tym przepisie, przy jednoczesnym uruchomieniu procedur albo programów przeciwdziałających tzw. wykluczeniu cyfrowemu. Wypada zauważyć, że w aktualnym stanie upowszechnienia infrastruktury informatycznej uczelnia – jako pracodawca oraz uczelnia – jako podmiot realizujący proces kształcenia jest uprawniona do tego, by zakładać, że nauczyciele akademicki (pracownicy) jak i studenci dysponują stosowną infrastrukturą informatyczną umożliwiającą synchroniczną i asynchroniczną interakcję między studentem a wykładowcą. Z drugiej strony, stosownie do właściwych przepisów tak prawa o szkolnictwie wyższym i nauce jak i kodeksu pracy uczelnia nie jest uprawniona do żądania od wykładowcy i studenta posiadania we własnym zakresie dostępu do specjalistycznego sprzętu albo dostępu do sieci

internet o przepustowości danych zapewniającej np. transmisję audio-video w wysokiej jakości. Co innego w sytuacji, gdy uczelnia oferuje studia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, który to profil wpisany jest w umowę o świadczenie nauki. Wydaje się zasadne szczegółowe określenie, na jakich warunkach uczelnia jest uprawniona do żądania od nauczycieli akademickich jak i studentów posiadania komponentów infrastruktury informatycznej, a jakie komponenty infrastruktury powinny być zapewnione nieodpłatnie na wniosek wykładowców jak i studentów, jako takie które uważane jest za składnik specjalistyczny o niepowszechnej dostępności (np. uczelnie zapewniają pracowników i studentom dostęp do oprogramowania i platform edukacyjnych zapewniających obsługę synchronicznego i asynchronicznego kontaktu, ale nie każdy student dysponuje sprzętem komputerowym o odpowiednich parametrach do obsługi tego oprogramowania);

b. § 12 ust. 1 pkt 3 - zapewniono materiały dydaktyczne opracowane w formie elektronicznej – przepis mógłby zostać wzbogacony o konieczność sprawozdawczości tych materiałów Władzom jednostek organizacyjnych uczelni, albo wewnętrznego nadzoru określonych podmiotów w ich ramach. Rzec nie dotyczy wkraczania władz administracyjnych uczelni w autonomię procesu dydaktycznego wykładowcy, ale realizację dyrektywy jakości kształcenia poprzez podstawowy monitoring materiałów dydaktycznych udostępnianych studentom przez nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Można dodać, że obowiązek taki wprowadzony na UKSW okazał się być efektywnie motywujący kadrę dydaktyczną do regularnego przekazywania materiałów dydaktycznych. Alternatywą jest powiązanie ilości przygotowywanych materiałów dydaktycznych z ilością jednostek zajęciowych przewidzianych harmonogramem zajęć. Przy czym materiały dydaktyczne powinny być adekwatne do zakładanych dla danych zajęć efektów uczenia;

c. § 12 ust. 1 pkt 4 - studenci mają możliwość osobistych konsultacji z nauczycielami akademickimi i innymi osobami prowadzącymi zajęcia w siedzibie uczelni lub w jej filii – przepis w obecnym brzmieniu wydaje się anachroniczny do formuły kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na

odległość. W specyfice kształcenia w takiej formule właściwsze jest przynajmniej poszerzenie tego wymogu o dostępność wykładowcy w ramach konsultacji odbywanych synchronicznie, przy użyciu aplikacji do informatycznych do porozumiewania się na odległość. Przepis mógłby brzmieć: studenci mają możliwość osobistych konsultacji z nauczycielami akademickimi i innymi osobami prowadzącymi zajęcia w siedzibie uczelni lub w jej filii oraz przy wykorzystaniu infrastruktury i oprogramowania zapewniającego synchroniczną interakcję między studentem a osobą prowadzącą zajęcia;

- d. do wejścia w życie rozporządzenia MNISW z dnia 12 maja 2020 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie studiów (Dz. U. poz. 853) § 12 ust. 1 pkt 5 brzmiał: weryfikacja osiągnięcia przez studentów efektów uczenia się odbywa się przez bieżącą kontrolę postępów w nauce, z tym że przeprowadzanie zaliczeń i egzaminów kończących określone zajęcia odbywa się w siedzibie uczelni lub w jej filii w § 12 ust. 1 w pkt 5 skreśliło wyrażenie: „z tym że przeprowadzanie zaliczeń i egzaminów kończących określone zajęcia odbywa się w siedzibie uczelni lub w jej filii”; trudno jest przesądzić na ile trwała będzie ta zmiana. Uwzględniając kierunek zwiększenia roli i znaczenia zajęć odbywanych w trybie kształcenia na odległość można postulować

trwałe ograniczenie wymogu, o którym mowa w tym przepisie do egzaminów. Dyrektywa jakości kształcenia nie dozna uszczerbku w razie dopuszczenia zaliczania zajęć z wykorzystaniem oprogramowania zapewniającego synchroniczną lub asynchroniczną interakcję między studentami i osobami prowadzącymi zajęcia. Doświadczenie uzyskane w toku realizacji sesji egzaminacyjnej w semestrze letnim roku akademickiego 2019/2020 pozwala przyjąć, że zaliczenie ćwiczeń z przedmiotów realizowanych w formie kształcenia z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość jest możliwe do przeprowadzenia w tym trybie, przy zachowaniu wysokich standardów kształcenia;

- e. § 12 ust. 1 pkt 6 – studenci odbyli szkolenia przygotowujące do udziału w tych zajęciach - jak już było sygnalizowane wymóg ten wydaje się zbędny w aktualnym stanie wiedzy studentów z zakresu obsługi oprogramowania służącego do synchronicznego i asynchronicznego prowadzenia zajęć dydaktycznych.

III. Podsumowanie

W niniejszej rekomendacji wskazano proponowane podstawowe kierunki zmian przepisów dotyczących prowadzenia zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. Wskazania te odznaczają się różnym stopniem szczegółowości.

Jak już sygnalizowano, ich wspólną cechą jest zwrócenie uwagi na konieczność upowszechnienia i intensyfikacji kształcenia za pomocą nowoczesnych technik informatycznych. Podstawową tezę rekomendacji jest sygnalizowana już kwestia, że – paradoksalnie – epidemia SARS – Cov -2 i konieczność prowadzenia zajęć przez co najmniej jeden semestr akademicki wyłącznie przy zastosowaniu metod porozumiewania się na odległość może stanowić istotny bodziec rozwojowy dla uczelni w kierunku unowocześnienia procesu kształcenia przez upowszechnienie dydaktyki prowadzonej w formule wykorzystującej aktualne osiągnięcia cywilizacyjne w przedmiocie technik informatycznych.

